

Лариса Ткачук

канд. пед. наук, доцент кафедри соціальної педагогіки, соціальної роботи та історії педагогіки Уманського державного педагогічного університету імені

Павла Тичини

Марія Красва

магістрантка факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ВИХОВНИЙ ПРОСТІР ШКОЛИ ЯК НОВАТОРСЬКА ІДЕЯ

О. А. ЗАХАРЕНКА

Сучасна педагогічна наука утверджує необхідність створення соціокультурного середовища як особливо важливого елемента освітньо-виховної системи. О. А. Захаренко був на цьому шляху першопрохідцем. У пошуках шляхів досягнення високої мети – виховання Людини, він прийшов до ідеї створення виховного простору школи. У «Порадах колезі, народжених в школі над Россю» Олександр Антонович підкреслює, що «кожен квадратний метр території виховує, кожен шкільний папірець навчає. Зроби територію, яка б виховувала і навчала» [1, с. 71].

Творчість педагога та діяльність його Авторської школи вже протягом десятків років є джерелом зацікавленості науковців і вчителів. Різні аспекти творчого доробку педагога-новатора висвітлені в працях А. Я. Берегового, Л. Д. Березівської, Н. М. Бібік, І. А. Зязюна, Н. А. Калініченко, О. В. Крутенко, В. Г. Кременя, А. І. Кузьмінського, Ю. І. Мальованого, Н. В. Орлової, Н. С. Побірченко, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинської, Т. В. Філімонової.

Мета пропонованої статті полягає в розкритті прогресивних ідей творчої спадщини О. А. Захаренка щодо створення виховного простору школи.

Сьогодні можна з впевненістю констатувати, що педагогічній громадськості України пощастило: вона має взірець виховання громадянина в умовах модернізаційних суспільних змін перехідного періоду. Не даремно цей унікальний досвід названий «Сахнівським чудом». Його засновником та

організатором був талановитий педагог, що пройшов шлях він учителя до академіка АПН України, чудова людина, справжній патріот Олександр Антонович Захаренко, директор Авторської школи в Сахнівці на Черкащині, що увійшла в історію національної педагогіки під назвою «Школа над Россю». Називали його добротворцем і подвижником, фанатом і диваком-альтруїстом, великим мрійником і глибоким аналітиком, фантазером і винахідником, генератором ідей і скульптором дитячих душ, духовним батьком і Прометеєм учительського роду, а його школу – звичайну сільську школу – називали Школою Мрійників, Колискою долі, Центром добра і мудрості, Храмом знань та народної моралі, і навіть Меккою вітчизняної педагогіки!

Він сформував власну систему виховання, ввівши такі поняття, як «педагогіка конкретної дії», «педагогіка трьох: вчитель, батько, учень», «педагогіка родини – еліксир психічного і фізичного здоров'я дитини», «педагогіка вічної естафети поколінь – першоджерело формування патріотичних почуттів», «педагогіка доброти і щедрості людської душі», «педагогіка творення своїми руками добра на землі», які згодом стали афоризмами.

О. А. Захаренку, «духовному директору села», вдалося реалізувати мету свого життя – створення школи, де панує атмосфера творчості, радості, довір'я, духовного, морального і фізичного здоров'я, тобто середовище, в якому діти виростають здоровими, з міцним психологічним імунітетом. «...педагогіка Захаренка – «педагогіка життя», «педагогіка конкретної дії», що увібрала цінності гуманної педагогіки, української народної педагогіки і винятково багатий, глибоко осмислений досвід творчої праці усіх, хто вірив директору, йшов за ним і наполегливо створював нову школу», – наголошує академік О. Я. Савченко [2, с. 3].

В основу побудови виховного простору своєї Авторської школи О. А. Захаренко поклав геометричний принцип – «принцип трикутника»: «дитина» – «батьки» – «вчителі».

Центром виховної системи (педагогічного процесу) є дитина в проблемі її розвитку, формування її внутрішнього світу, організація її життя.

Виховний простір Авторської школи О. А. Захаренка ґрунтується на демократичному, гуманістичному, педоцентричному, національному і трудовому принципах, що сприяє цілеспрямованому, всебічному і гармонійному розвитку учнів, самореалізації їхніх творчих здібностей. Характерні риси діяльності школи – об'єднання педагогічного колективу, учнів і батьків навколо конкретної мети; нестандартність, незвичайність, цілеспрямованість, творчість, системність і комплексність.

Завдання своєї роботи Олександр Антонович називає ідеями і вважає, що в діяльності кожного вчителя має бути: глобальна ідея (здоров'я і життя людини), актуальна ідея (потреба в інформованості кожного вчителя), найнеобхідніша (перетворити школу в теплий затишний родинний будинок, де кожна дитина – скарб) та найдавніша ідея (милосердя, що є найдавнішою цінністю людини).

У результаті багаторічних пошуків директора і педколективу Сахнівської школи викристалізувалась ефективна система виховання особистості учня, яка базується на:

- переконанні, що виховний потенціал школи буде не значний, якщо не створити інтегроване культурно-виховне середовище (школа, сім'я, громадськість, колективне господарство) і не педагогізувати його;
- визнанні цінності кожної людини (учня, випускника, вчителя, селянина, воїна) і культивуванні поваги до прав дитини і дорослої особистості;
- залученні учнів до найпотужнішого засобу виховання – реальної (а не іграшкової!) щоденної продуктивної праці;
- постійній постановці нових, перспективних, складніших за попередні цілей, особистій зацікавленості дітей, учителів, батьків до великих справ державного значення;
- систематичному ознайомленні учнів з історичним минулим народу, його культурою, традиціями, опоетизуванні природи рідного краю;

- прищепленні в учнів бажання насолоджуватись життям (мало лише працювати, варто вміти жити красиво, але не коштом інших!);
- культивуванні в особистості потреби робити добро;
- демократизації виховного процесу в поєднанні з високою вимогливістю до дитини, компетентною турботою про її здоров'я та спосіб життя;
- вивченні й пробудженні природної обдарованості кожної дитини, її індивідуальності, стимулюванні реалізації сутнісних сил;
- моральному і матеріальному заохоченні ентузіазму педагогів і школярів;
- розвитку творчості педагога, роботі з дітьми, постійному пошуку і вдосконаленні форм і методів взаємодії (створення чотирьох музеїв, енциклопедії шкільного роду, шкільної малотиражки, обсерваторії, планетарію, картингу, дельтаплану, телескопа, літнього і зимового басейнів, стадіонів, спортивних майданчиків, теплиці, фонтану, автодрому, космодрому, профілакторію, дендропарку та ін.).

Ретроспективний аналіз поглядів педагога-науковця дає можливість пересвідчитися в тому, що він зумів надати вагомого значення кожній ланці звичайного шкільного життя. Якщо мислити глобальними категоріями, то Олександр Антонович створив систему «виховання творчого громадянина-патріота в інтегрованому виховному середовищі». На його думку, комплексність духовного виховання, спільність зусиль школи, сім'ї й громадськості, сконцентрованість, єдність цілей і дій представників макросередовища дає позитивні результати: «Ті почуття любові до рідного краю, Батьківської землі народжені з дитинства, з материнського молока, зі школи, з лелечого гнізда, що на зелених луках, голубої стрічки Росі і безкраїх пшеничних полів, з Дівочих гір» [3].

Усе, що втілював О. А. Захаренко упродовж чотирьох десятиріч: будівництво шкільних споруд методом народної толоки, «Криниця Совісті», «Поляна Пам'яті», музей рушника, випуск 4-х-томника «Енциклопедії шкільного роду», збірників тематичних матеріалів, зокрема серії

«Загальнолюдські цінності», матеріали телепередач шкільного сільського телецентру «Роде мій красний...» та «Поспішай робити добро людям», оповідання «Світлий слід на землі», «Спогад», «Криниця совісті», «Культура», «Національна ідея», «Комора досвіду людського», – спрямовувалось на виховання національно свідомої людини, патріота України.

Він доводив, що школа невіддільна від національного ґрунту, вона повинна формувати і берегти національну культуру, оригінально поєднувати й утверджувати загальнолюдські й національні цінності, та закликав своїх колег: «Повторімося в наших вихованцях прекрасними рисами національної культури, патріотичним духом любові до свого народу...» [4].

Вчений-педагог поставив перед школою такі базові завдання: формувати кращі якості кожної дитини, кожної молодої людини, що притаманні українському народу – моральність, чуттєве ставлення до природи, світу, силу волі, почуття обов'язку перед сім'єю, сусідами, односельцями, Батьківщиною, людську гідність, шляхетність (порядність): сприйняття красивого і в природі, і в суспільстві, і в людині як основи людського буття; здатності до милосердя, саморозвитку й самовдосконалення.

Осмислюючи ідеї Захаренка, які охоплюють різні виміри часу (минуле, сучасність та майбутнє) [5;6;7], новаторськими вважають такі характерні особливості побудови виховного простору його Авторської школи:

- поділ школи на п'ять основних навчально-виховних центрів (центр молодших класів; центр старших класів; центр здоров'я, спорту та відпочинку; центр трудового навчання та виховання; культурно-освітній центр);
- організація навчального процесу не на примусі, а на інтересі до навчання;
- надання особливої уваги вихованню учнів (моральному, розумовому, трудовому, патріотичному, фізичному, естетичному, мистецькому);
- індивідуальний підхід до дитини з метою допомогти їй утвердитися в конкретній справі;
- повага до особистості учня, сприяння його адаптації в суспільстві;

- організація виховної роботи на засадах творчості, радості, довір'я з використанням різноманітних засобів і форм;
- тісний зв'язок із сім'ями учнів;
- вшанування матері;
- розробка оригінальної системи контролю за досягненнями учнів;
- національний характер навчально-виховного процесу;
- турбота про здоров'я дитини;
- система «плекання» педагогічних кадрів;
- творче оформлення території школи;
- опіка долею випускників [8].

Список використаної літератури:

1. Захаренко О. А. 210 шкільних лінійок: Загальношкільні лінійки, проведені в сільській школі протягом 1998-2000 року / Захаренко О. А., Захаренко С. О. – Сахнівка, 2002. – 295 с.
2. Савченко О. Я. Сахнівський феномен // Захаренко О. А. Слово до нащадків / Захаренко О. А. – К.: СПД Богданова А.М., 2006. – 216 с. – С.3.
3. Захаренко О. А. 210 шкільних лінійок: Загальношкільні лінійки, проведені в сільській школі протягом 1998-2000 року / Захаренко О. А., Захаренко С. О. – Сахнівка, 2002. – 295 с.
4. Захаренко О. А. Поспішаймо робити добро / О. А. Захаренко. – Черкаси, 1997. – 28 с.
5. Захаренко О. А. Поради колезі, народжені в школі над Россю / О. А. Захаренко. – Черкаси: Агрополіс. – 2005. – 93 с.
6. Захаренко О. А. Слово до нащадків / О. А. Захаренко. – К.: СПД Богданова А.М., 2006. – 216с.
7. Захаренко О. А. Школа над Россю / Захаренко О. А., Мазурик С. М. – К.: Радянська школа, 1979. – 150 с.
8. Березівська Л. Д., Побірченко Н. С. Авторська школа Олександра Антоновича Захаренка / Березівська Л. Д., Побірченко Н. С. – Черкаси: ЧОШОПП, 2010. – 64 с.